

W Zichy Miklós

X93:323

gkm

KÉTHLY ANNA A PARLAMENTBEN 1922–1943

I.

Vannak elfeledett emberek. Vannak érdemtelenül feledésre ítélt emberek. És vannak olyan emberek, akiket érdemtelenül emelnek piedesztálra, mintegy kötelező hódolásra nemzetek, népek, országok és birodalmak elé. Kéthly Anna nem az utóbbiak, hanem az előbbiek közé tartozik. Közéleti tevékenységének bemutatása mindenképpen indokolt.

Egész életében érdekvédő volt, és csak annyiban politikus, amennyiben a politikai szférába belevitte az érdekvédelmet – erre bőszéggel volt alkalma az első világháború utáni összeomlás, a gazdasági világválság, majd a második világháború előtt és alatt. A munkavállalók érdekvédelmének fejlődése a 20. század folyamán önmagában is széles körű elemzést igénylő téma. Mindenesetre Kéthly Anna a folyamat fősodrában volt – persze nem egyedül, és a szociáldemokraták sem egyedül. Mindezek alapján célszerűnek látszott, hogy az egyes felszólalásokat ne kormányokra bontva vagy időrendben tárgyaljuk, hanem – amennyire szét lehetett bontani – tárgykörönként.

Kéthly baloldali frazeológiát használt. A bolsevik diktatúrában felnőtt nemzedéknek nagyon ismerős ez a szóhasználat, de figyelembe kell venni, Kéthlynél mit jelent mindez. Az 1938. március 30-i felszólalásában használt „rendcsinálás” kifejezés – alább látni fogjuk – sokat elárul erről a különbségről. Felszólalásaiban több témát érintett (zsidótörvény, cenzúra, színházi munkáselőadások stb.). Gondolatmenete nem mindenütt könnyen követhető, sok

szövevény

az intuitív részlet. Nem tettem vizsgálat tárgyává, hogy a Kéthly által követelt változtatások mennyire voltak keresztülvihetőek az adott gazdasági viszonyok között. Ehhez gazdaságtörténeti kutatásokra volna szükség. Valószínű, hogy nem mindegyik, vagy nem olyan mértékben. Felszólalásaiiban sokszor túloz maga is, néhol érvei gyengék. Az ismertetett követelések Kéthly Anna álláspontját jelzik. A vele szemben felhozott érvek – ahol volt vita – nem minden esetben kerülnek itt bemutatásra a cikkben, de ahol tanulságos pengeváltásra került sor – olyan helyeken például, ahol Kéthly érvei gyengébbek voltak –, említést nyernek.

Nézeteivel lehet egyet nem érteni (vagy nem mindegyikkel egyetérteni, az érdekvédelemben tanúsított állhatatosságát azonban nem lehet kétségbe vonni. Ezen a tényen többször felbukkanó baloldali demagógiája sem változtat.

Kéthly Anna már a második világháború előtt és közvetlenül utána rendkívül népszerű volt. A szélesebb közvélemény előtt a bolsevik diktatúra elleni kemény és megalkuvást nem ismerő fellépése (mintegy visszaigazolván a bolsevikokkal szembeni korábbi állásfoglalását) tette igazán népszerűvé mind a Rákosi-korszakban, mind '56-ban és később az emigrációban. Tevékenysége fő vonásaiban ott is érdekvédő volt.¹

A parlamentben számos alkalommal szólalt fel. Hozzávetőleges statisztika szerint² az 1922–1926-os ciklusban 29, 1927–1932 között 52, 1931–1936 és 1936–1939 között egyaránt 46 alkalommal. Ennyi felszólalást természetesen nem elemezhetünk egyenként, a jellemző és fajsúlyosabb beszédekét viszont igen. 1939-től már ritkábban szólalt fel, szám szerint 13 alkalommal.

Kéthly Anna parlamenti felszólalásainak³ tengelyében – a fentieknek megfelelően – az érdekvédelem áll. Ebben bennfoglaltatik az első világháború utáni helyzet sajátos

szükséglete: a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak felkarolása, amire a vesztes országokban még nagyobb szükség volt. Figyelmet fordított a különböző szociálpolitikai kérdésekre: munkavédelem, lakáshelyzet, munkanélküliség, közellátás, egyes gazdasági kérdések, amelyek a szociálpolitikával összefüggenek. Megszólalt a közoktatás és a kultúra némely területével kapcsolatban is. Legtöbbet azonban – lévén országos érdekvédelmi szervezetük vezetője tagja – a magánalkalmazottak helyzetével foglalkozott, gazdasági és politikai téren egyaránt. A közvetlenül politikainak nevezhető kérdések területére az „egyéb” kategória enged bepillantást.

1. Magánalkalmazottak

A Magyarországi Magántisztviselők Szövetsége, a Pénzügyi Tisztviselők Országos Szövetsége és a Biztosítási Tisztviselők Szövetsége (melyeket Kéthly szociáldemokrata szervezeteknek nevez) 1923. november 3–4-re összehívott küldöttkongresszusát a budapesti rendőr-főkapitányság egy nappal előtte betiltotta (külföldieket és vidékieket is meghívtak). Kéthly Anna ezzel kapcsolatos felszólalásában (1923. november 21.)⁴ hangsúlyozza, hogy a főkapitány szóbeli ígéretet tett az engedélyezésre, olyan kikötésekkel, hogy ne politikai gyűlés legyen – erre ígéretet tettek. Kéthly szerint az együttes gyűlés az alapszabályokban benne van („...kölcsonös összeköttetés létesítése ... nagygyűlések ... támogatni minden olyan mozgalmat ...”), ráadásul precedens is van rá „...ez alatt a kurzus alatt is...”. A tárgy sem lett volna politikai (pl. kötelező nyugdíjbiztosítás). Véleménye szerint „...a betiltás mögött egészen más indoklás rejti... amelyet nekünk tudomásul nem adtak...”, majd felteszi a kérdést: „...hajlandó-e a belügyminiszter úr a hamisan indokolt és zaklatásszerű betiltását hatálytalanítani?”

Rakovszky Iván belügyminiszter válaszában arra utalt, hogy az alapszabályokban lefektetett küldöttkongresszusra kértek engedélyt, amely „...egy megszervezett gyülekezést jelent, amelyen küldöttek és csakis küldöttek vehetnek részt” – véleménye szerint ez a gyűlés nem ilyen lett volna, mert „...az alapszabályokban le nem fektetett szervezet részére kértek gyűlést... jóváhagyott alapszabályú egyesületek csakis az alapszabályoknak megfelelő gyűlést tarthaszanak.” Hozzáteszi, gyűlést engedélyeznek, ha az alapszabályoknak megfelel, de „...ha ... az alapszabályok rendelkezéseinek meg nem felelő szervekkel akarnak működést kifejteni”, ezt betiltják. Rakovszky érvelésében a „szervezet” és a „szerv” a kulcsszó. Valószínűleg azt értette rajta, hogy ez egy általános, összevont nagygyűlés, ami viszont nincs benne az alapszabályokban. Az sajnos nem derül ki a naplóból, hogy a gyűlés ténylegesen milyen lett volna.

A szabályok eltérő értelmezésén alapuló pengeváltás a naplóban mindössze háromoldalas. A korszak légkörének jobb megismerését segíti egy-egy ilyen csörte végigkövetése, amelyben – úgy tűnik – mindkét fél őszinte meggyőződéssel érvel. A légkörhöz tartozik még a rengeteg bekiabálás, melyek némelyike radikális (pl. „...ha fegyverük lett volna, megengedték volna!..”) vagy a korszellemre hivatkozik⁵ („...Minister úr, ön 1923-ban él?”).

1925. július 8-i felszólalásában gazdasági-pénzügyi oldalról közelít meg bizonyos kérdéseket, de erős politikai felhangokkal.⁶ Elsőként szembeszáll a közalkalmazottak 15%-os indítványozott béremelésével, mondván, ez nem jogos, ha csak erre a rétegre vonatkozik. Ezután rátér a nyugdíjasok és hasonló, támogatásra szoruló rétegek helyzetére. Az utóállamokból menekült tisztviselők nyugdíjának kérdésében (30000 nyugdíjogosult helyett 98000) hogy a kormányzat „...hamis szentimentálizmussal, hurrá-patriotizmussal szinte idecsalogatta az elszakított területeken élő köztisztviselőket, ahelyett, hogy igyekezett volna rábírn

őket arra, hogy maradjanak ott őrhelyeiken, legyenek pionírok a magyar nemzeti gondolatnak...”, majd ecseteli a keserves magyarországi valóságot, mely rájuk várt.

Nem célolok e réteg a helyzetével részletesebben foglalkozni. Annyit azonban le kell szögezni, hogy a menekültek azért jöttek, mert elvették lakásukat, állásukat, megélhetésüket az utódállamokra leteendő eskü megtagadása miatt. *Lelkiismereti okokból hoztak – részükről nyilvánvalóan keservesen megszenvedett – döntést, melynek nyomán földönfutókká váltak.* A magyar állam – minden nehézsége ellenére – támogatta őket, ahogy tudta. Ezért a Bethlen-kormányt elismerés illeti. Kéthly felszólalása a szociáldemokráciának ebben a kérdésben való teljes inkompetenciáját tükrözi.

Felszólalásának további részében javasolja, hogy a nyugdíjasok nehéz helyzete miatt – inkább morális példaképpen – a nemzetgyűlési képviselők a fent említett emlékszemleken ne részesüljenek. Javasolja továbbá az ún. „kincstári haszonrészeseledés” nevű adó eltörlését különösen a lakbér, a cukor, a gyufa és a petróleum vonatkozásában. Végül megjegyzi: „...kevesebb politikát kérünk a gazdasági kérdések intézésében, több gazdasági szellemet a politikában – kevesebb behódolást a tőke előtt és több szociális belátást a munka terén!” Az állami alkalmazottak béremelési javaslatát nem fogadja el.

Hasonló témájú következő felszólalása 1926. június 15-én hangzott el a magánalkalmazottak nyugdíjának, özvegyek és árvák ellátási járandóságának átértékeléséről szóló törvényjavaslat vitájában.⁷ Hosszadalmas és bonyolult érvelés mellett a magánalkalmazottak számára állami felügyelet alatti, de autonóm nyugdíjbiztosítást szorgalmaz. Érvelésében kifejti, hogy a nyugdíjrendszernek a háború és az azt követő infláció által történő szétzilálása után helyreállítás szükséges, mert „...két magánjogi kötelezettség volt, amelyet a gazdasági élet önként nem valorizált, és ez a kettő:

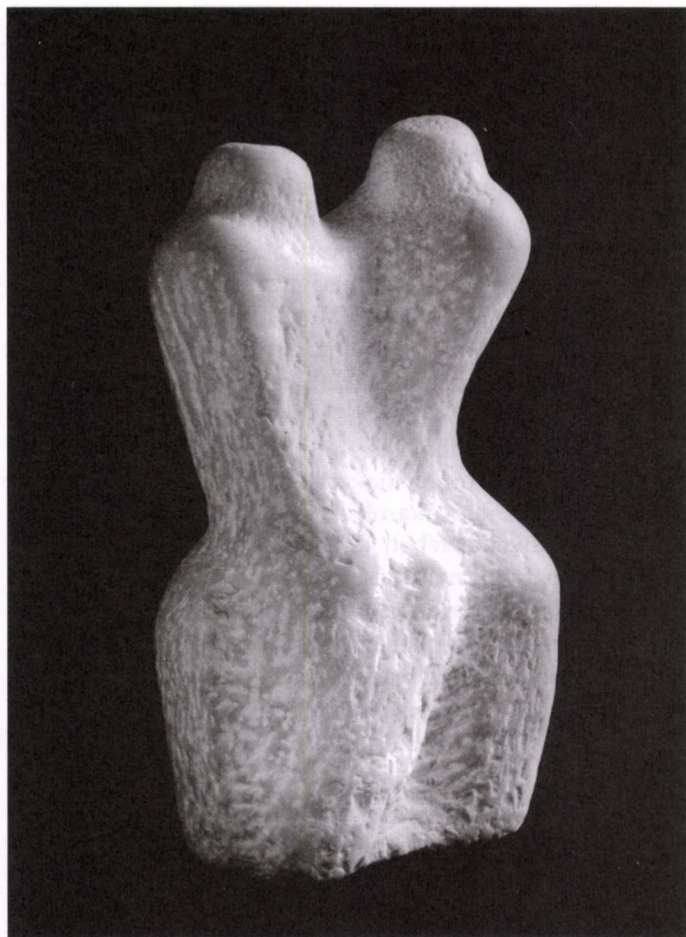
az állam, illetőleg a Jegyintézet által nyújtott hitelek és a magánvállalatok által nyújtott nyugdíjak". Ráadásul újabb elbocsátásoktól tart. Felszólalásából érdemes idézni a befejező sorokat, nem utolsósorban a stílus miatt: "...szívügyem nekem ennek a kategóriának érdeke... megalázottnak és inzultálnak érzik magukat... tiltakozom ez ellen a szégyentörvény ellen... a törvényjavaslatot nem fogadom el".

Következő felszólalása a magánalkalmazottakkal kapcsolatban a betegségi és baleseti kötelező biztosításról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor hangzott el 1927. június 11-én.⁸ Hangsúlyozta, hogy a szociálpolitika nem jótékonyság, s az államháztartás szanálása után "...rá kellene térni a társadalom egyes rétegeinek szanálására is...". Magát a javaslatot holtpontnak tartja, és alkalmatlannak a tárgyalásra. A szociális törvényhozás „durva kő”, míg a magánjog „finomművű ötvösmunka”; a szociálpolitika eleinte – tart rövid visszapillantást – "...az önszegély gondolatás épült fel... mint állami feladat... igen későn és csak igen kevéssé tudott tért hódítani." Ami állami vonalon még nem valósult meg, azt a szakszervezetek már részben elérték a munkanélküli-segély, a rokkantsági biztosítás, a várandós anyák fokozottabb védelme területén – ahol volt elég erejük a kollektív szerződésekben ezt rögzíteni. A magánalkalmazotti kar azonban a fizikai munkásságnál kiszolgáltatottabb helyzetben van. Hosszan kitér a betegsegélyezés mechanizmusának és a tervezetnek visszásságaira. Sérelmezi az ún. 300 pengős bérhatárt, ami fölött saját fizetésből kell az orvost és a gyógyszert fizetni. A vállalati pénztárak ki vannak szolgáltatva a munkáltatónak, ráadásul a munkáltató meg is bukhat. A javaslatban "...ezernyi a sérelmek száma. A díjak magassága, a szolgáltatmányok kicsinysége, a terheesség és szülés esetére szóló ellátás hiányossága, a baleseti járadék kérdése, ezernyi fájó pontja ennek a javaslatnak". Nem fogadja el, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ellenzéki mivoltuk nem öncélú, hiszen "...például

a kultusztárcánál a tanyai iskolák megépítése – eltekintve annak néhány zavaró körülményétől – valóban olyan alkotás, amely előtt mi is meghajtjuk a fejünket.” (Másfél évvel korábbi felszólalásával érdemes összevetni – ott más hangnemben beszélt!) Végezetül megállapítja: „Az a szociálpolitikai hullám, amely a 20. századnak legnagyobbjele és egy okos kapitalizmusnak, amely nem a munkaerővel való rablógazdálkodást tartja a maga számára kötelezőnek, egyik eszköze, ez a szociálpolitikai hullám hozzánk még nem érkezett el.”

Kéthly érvelése itt is a tőle megszokott erőteljes stílusban vonul végig az egész beszéden. Kétségtelen, hogy a szociálpolitika a huszadik század első felében „futott fel”. Komoly érdekvédő tevékenység kellett hozzá, és ennek az érdekvédő tevékenységnek Kéthly Anna Magyarországon az egyik legfőbb képviselője volt. A magánalkalmazottaké különösen, mert – amint ebben a beszédében kifejtette – „...az ország egyetlen komoly tisztviselői szervezetének vagyok exponense...” (természetesen a magántisztviselőkről van szó). Érvei mellett azonban álljunk meg egy pillanatra. Máshol is érzékelhető mondanivalójában egyfajta ideologikusság – amely azonban nem mindig veszi figyelembe a valóságos helyzetet. Az általa említett bérhatár – havi 300 pengő – 1927-ben már igen jó, államtitkári-helyettes, államtitkári szintű fizetésnek számított! Ebből már lehetett orvost fizetni.

A magántisztviselők munkaidejével kapcsolatban munkaidőtörvényt sürget a kereskedelemügyi miniszterhez benyújtott interpellációjában.⁹ Szól a munkaidő hosszáról, ami több mint nyolc óra: 9–10 sőt egyes helyeken 12–14 óra. Előtte felhossa még a hat és fél órás munkaidőt jelentő Garami-rendeletet.¹⁰ Ennek oka a leépítésekben keresendő, a megmaradóknak kell az elbocsátottak munkáját elvégeznük. Ez a folyamat a munkanélküliséget növeli. Pedig „...a tisztviselői munka, a szellemi munka még 8 órán keresztül

A fossilized human pelvis, showing the two hip bones joined together. The fossil is light-colored and has a rough, textured surface, set against a dark background.

sem űzhető a testi és lelki leromlásnak veszélye nélkül.” Vidéken még rosszabb a helyzet, sőt a törvényes rendelkezéseknek fittyet hányva még a vasárnapi munkaszünetet sem tartják be több helyen. A pálya „megfiatalodása”, a „Verjüngungsprozess” részben az irodák gépesítésének köszönhető – amihez a fiatalok jobban alkalmazkodnak – részben azonban annak is, hogy a munkaidő-uzsora miatt hamarabb válnak az idősebbek munkaképtelenné. Hivatkozik egy felmérésre, amelynek tanúsága szerint az adatgyűjtésbe bevontak közül mindössze 7,2% volt az, amelyik nem végzett rendszeres túlmunkát. Ráadásul a túlmunkát végzők 61%-a nem kap ezért díjazást.¹¹ Ezután érzékletesen ecseteli a túldolgoztatás következményeit, beleértve a részben ebből fakadó munkanélküliséget, egy képzeletbeli családba sűrítve bele az egész problémakört (ezzel a módszerrel máskor is szívesen él): „Nem akarok arra hivatkozni... a túl hosszú munkaidő következtében feleslegessé vált családtagot az agyondolgoztatott másik családtag keresetéből kell kegyelemkenyéren eltartani... csak arra kérem a miniszter urat, csináltasson... statisztikát arról, milyen veszteséget jelent... a tétlenül lézengő alkalmazottak révén elpocsékolt munkaerő ... a korán... közellátásra szoruló tisztviselők tömege.” Hozzáveszi még a nevelési költségeket, amelyek „...kárba vesznek idő előtt, ha az illető akár a túlmunkától, akár a munkanélküliségtől elcsigázva kidől”. Végül felhossa még, hogy a bolsevizmusnak semmit sem vethet szemére az a kapitalizmus, amelyik ezt a munkaerő-rablógazdálkodást űzi.

Dezseóffy Aurél kereskedelemügyi államtitkár válaszában kifejti, hogy nincsenek hiteles adatok, de a panaszokról tudnak. Az ipari területen alkalmazkodni kell a munkások munkaidejéhez, amely – gazdasági okok miatt – több még 8 óránál. A független területen dolgozóknál is szerepet játszik a gazdaság állapota. „Elvitathatatlan azonban az, hogy a magántisztviselők nehéz munkát végeznek egészségtelen körülmények között, és így kívánatos, hogy

valamiképpen a magántisztviselőknél is rendeztessék a munkaidő kérdése.” Hivatkozik még a Genfben az évben összeülő nemzetközi munkaügyi értekezletre, amelynek egyik tárgya éppen ez lesz. Ennek megtörténte után és ismeretében a kormány „készséggel fog odahatni hogy ez a kérdés lehetőleg rendeztessék.”

Ebben a témában utolsó példaként: a cukrásziparban alkalmazott munkaidő-beosztással kapcsolatban Bornemiszsa Géza iparügyi miniszterhez¹² benyújtott interpellációja 1936. június 3-án.¹³ Kéthly egy be nem tartott, a munkaszüneti napokra vonatkozó rendelet végrehajtását kéri,¹⁴ amelynek értelmében vasárnap csak árusítás végezhető, előállítás nem, ám ezt nem tartják be. Felemlíti azt is, hogy a főkapitány¹⁵ nem volt hajlandó ez ügyben intézkedni, más paragrafusra, illetve más értelmezésre hivatkozva. Kéri a minisztert a rendelet betartására, hivatkozva arra, hogy a maradék 10%-ot elő lehet állítani előtte való napon, és azzal is érvel, hogy ha betekintést engednének a munkakörülményekbe, „...sok embernek megkeseredne a szájában az édes cukrászsütemény”.

A miniszter válaszában kifejti, hogy az ominózus rendelet valóban nem tartalmazza a cukrászipari munkálatokat, ám a gyakorlatban a hatóságok ezt megengedték egyrészt a cukrászipar érdeke miatt, amely nem nélkülözheti a vasárnapi forgalmat, másrészt a romlásveszély miatt ez közegészségügyi érdek is. A fennálló állapotokkal a munkavállalók is meg voltak elégedve az előző esztendőig, akkor azonban megszüntették a vasárnapi pótlékot, kielezve ezzel a helyzetet. A minisztérium által szervezett fórumon nem sikerült az egyeztetés, ezért rendelettervezetet dolgoztak ki. Ennek értelmében a személyzetnek csak egy része fogható ilyen munkára, pótlék fejében.

Kéthly viszontválaszában az eddigi állapot törvénytelenségére mutat rá. Azt a kevés munkát – szerinte – az árusító személyzet is elvégezheti. Rákérdez a rendelettervezet ide

vonatkozó részére: az eddigi állapotot akarja törvényesíteni, vagy a teljes munkaszünetet rendeli el. (Első esetben az említett megszorításokkal, második esetben az árusító személyzet végzi a maradék munkát.) A munkavállalói érdekképviselőt meghallgatására kéri a minisztert. A választ – amennyiben számukra megfelelő rendelet születik – tudomásul veszi.

Ennél a kérdésnél jól kirajzolódik Kéthly parlamenti taktikája. A háttér felvázolása után érzékletes előadásba kezd (ld. a fentieket, vagy pl.: „...a közönség érdeke megköveteli azt, hogy pihent és egészséges ... személyzet dolgozzék ... hétköznapiokon.” „...tüdőbajos, gondozatlan rabszolgák készítenék a luxuscikkeket...” stb.) Arról viszont hallgat, ami a dolog rákfenéje: a vasárnapi pótlék („munkabér felár”) előző évi megszüntetése. Az iparügyi miniszter figyelmét azonban nem kerüli el, majd felvázol egy olyan folyamatot, amelyből kiderül: a minisztérium szakmai és erkölcsi szempontból jól végzi a dolgát. Feltűnő, hogy Kéthly – szokásával ellentétben – a végén egyetértően reagál.

2. Általános szociálpolitikai kérdések

1922. december 13-i interpellációjában¹⁶ a háború egyik szomorú örökségéről, a hadirokkantak, -özvegyek és -árvák helyzetéről szól. Nehéz sorsuk felemlegetése után (a részletekre is kitérve, pl. a városiaknak valamivel könnyebb a helyzetük, mert kiegészítő munkát esetleg kaphatnak, faluhelyen nem¹⁷) az életfenntartáshoz elegendő, a megélhetési viszonyokkal arányos, inflációkövető járadékot sürget, továbbá kéri a népjóléti minisztert¹⁸ ennek megfelelő törvényjavaslat előterjesztésére. Beszédében hivatkozik a német példára, ahol „...körülbelül az életstandard háromnegyed részét kapják, míg minálunk alig egyhuszad részét.” Más kérdés, hogy az adott helyzetben Magyarország és Németország gazdasági állapota hogy állt. Kéthly maga is elismeri, hogy veszített há-

ború után nem lehet maradék nélkül beváltani a háború alatt tett ígéreteket, de „...ezeknek az ígéreteknek teljes negligálását mégsem volna szabad megengedni”. Az előző ciklusból Huszár Károly¹⁹ indítványát tartja elfogadhatónak, eszerint a hadivagyonok megadóztatásával kell a kérdést megoldani.

1923. április 20-án egy tragikus balesettel kapcsolatban interpellált Walkó Lajos kereskedelemügyi miniszterhez²⁰. Egy szűk pincehelyiségben, ahol várandós anyák és gyermekek is dolgoztak, robbanás történt, 13 halott és 12 sebesült volt a szomorú mérleg – a gyermekcipőben járó munkavédelem bőséges muníciót adott Kéthlynek. Az események ismertetése után rátér a felelősség kérdésére, és megállapítja – számtalan közbekiabálástól kísérve –, hogy az engedélyek kiadása és az ellenőrzés területén kell elsősorban keresni a felelősöket. Támadja az iparfelügyeletet (de nem az iparfelügyelőket, akiket rosszul fizetett és túlterhelt embereknek nevez), és követeli, hogy „nőket, orvosokat és szakembereket” vonjanak be az iparfelügyeletbe.²¹ Szorgalmazza továbbá, hogy a veszélyes üzemeket telepítsék a város szélére, addig is óvintézkedéseket sürget. Felhossa a baleseti statisztikát több évre visszamenőleg. Interpellációjában műszaki és adminisztratív balesetvédelmet, fokozott ellenőrzést (az engedélyek kiadásánál is), a kiadott engedélyek és ellenőrzés ügyében vizsgálatot szorgalmaz, továbbá törvényjavaslatot az iparfelügyelet általa kívánt fent említett bővítésével kapcsolatban.

A kereskedelemügyi miniszter távollétében gr. Bethlen István miniszterelnök válaszolt. Ennek értelmében Walkó Lajos a vizsgálatot azonnal elrendelte, tudomása szerint valamennyi felvetett kérdésben, de az még nem fejeződött be.

Kéthly érvelésében azonban van egy hiányosság: a munkaadó felelősségét nem feszegeti. A felelősség kérdésénél megelégszik annyival, hogy „...ki a nagyobb bűnös, az-e aki kéri, vagy aki adja a szabályellenes engedélyt...” „...Hol van az, akinek felelősségre kellett volna vonnia azt

a tulajdonost... .. Hol van az, aki az ellenőrzésre hivatva volna?" stb. Meskó Zoltán hangoztatta közbeszólásában a munkaadó felelősségét.²²

A magyar országgyűlés az 1928. évi V. törvénycikkben fogadta el az 1919-es washingtoni Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet határozatait.²³ A vita során felszólalt Kéthly Anna 1927. november 17-én.²⁴ Az eredeti téma, a női- és gyermekmunka egyes kérdéseinek szabályozásán túl Kéthly a munkaerőpiac általános szociálpolitikai visszaságait is beleszótta. Beállítása szerint ez a törvényalkotás a nemzetközi egyezmény becikkelyezése folytán vált csak elkerülhetetlenné, és a miniszteri indoklás lényegében védekezés a munkáltatók felé. Ezzel az alaphangvétellel veszi sorra a törvénytervezet ill. miniszteri indoklás általa vélt hiányosságait. Az "...emberiesség parancsára hivatkozni a kapitalizmussal szemben épen olyan felesleges és meddő fáradozás és erőlködés, mint ha farkasok elé tennének ki és arra kérnék őt, hogy ne bántsák azt a gyermeket." A gazdasági liberalizmust pusztítónak tartja. A fiatalkorú és gyermekmunkát betiltaná már csak azért is, mert éppen ezzel lehet a munkanélküliséget és alacsony béreket fenntartani, de a női munka is ide tartozik. Ha egy keresetből nem él meg a család, kénytelen az asszony és a fiatalkorú is – idő előtt – munkába állni, s együtt keresnek annyit, amennyit – társadalmi méretben érve – a családfenntartó keresne a nő és gyermek munkába állása nélkül.²⁵ Kifogásolja, hogy az eredeti javaslat 22.§-a kimaradt a bizottsági jelentésből. Ebben az egyfolytában végeztethető gyermekmunka 4 órában van maximálva, ha ennél hosszabb, szünetet kell tartani. A tervezetben viszont a miniszter az érdekeltség meghallgatásával állapíthatja meg a maximumot (16 éven aluliakról van szó). Több hasonló felhívítást tesz még szóvá, pl. a korhatár kérdésében való engedményt. Azt is bírálja, hogy mélyművelésű bányákban ugyan nem, de külszínen már alkalmazható

gyermeki munkaerő. (Hogy ez az eredeti javaslatban szerepel-e, vagy a magyar adminisztráció tette hozzá, a szövegből nem derül ki.) Kitér a javaslatnak arra a pontjára, amely jogot biztosít a szülés előtt a munka abbahagyására: ez sem jó, mert a kieső munkabér miatt ezzel a lehetőséggel nem fognak élni. Ehelyett kötelező anyasági biztosítást sürget.

Nehezményezte, hogy az ellenőrzésbe a rendőrhatóságok is bevonhatók az eljárni hivatott hatóságok létszámhiánya miatt. Véleménye szerint erre a rendőrhatóságok nem alkalmasak, helyette az iparfelügyeletet kellene megerősíteni nőekkel, orvosokkal és a problémákat tapasztalatból ismerő szakértőkkel. Eltiltandó a munka 16 éves korhatárig, továbbá a nők számára fokozott munkavédelem szükséges. Végezetül fenntartotta jogukat a végrehajtás ellenőrzésére, egyebekben azonban a javaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadta, bár hozzátette gyorsan, hogy ez a tény „...nem jelenti a kormány felé való bizalmunkat.”

Kéthly Anna felszólalása – jóllehet nem nélkülöz egy bizonyos erős ideológiai körítést, illetve beállítást²⁶ – a korszak nagy társadalmi átalakulásának és forrongó belső problémáinak – melyek, mint azt már másutt is megállapítottuk, oly sok hasonlóságot mutatnak a maiakkal (munkaerő-gazdálkodás, az átlagos életkor különbözősége a dolgozó és vagyonos osztály között stb.) – mintegy a tengelyében volt.

Egyik leghatásosabb és leginkább jótékony célú parlamenti felszólalása a pilisvörösvári bányászcsaládok nyomorával kapcsolatosan hangzott el 1929. március 20-án. Formája interpelláció Vass József népjóléti és munkaügyi miniszterhez.²⁷ Két kérdést tett föl: van-e a miniszternek tudomása a bányászgyermekék inséges helyzetéről, ill. hajlandó-e legalább a gyerekek érdekében megfelelő intézkedéseket hozni?

Beszédében visszautal a karácsony előtti pilisvörösvári bányászmenetre (Budapest felé), amit a hatóság fölosztatott (néhány ezer emberről beszél), kevesek jutottak csak a mi-

niszter elé. Kéthly elmondja: a felnőtt dolgozókkal szemben megtorlásul feketelista létezik, ennek eredményeképpen a Pilisvörösvárról elbocsátottak másutt sem kaphatnak munkát. Kb. 200 gyermek (2–6 gyermekes családokban) nyomorog. Nem mindenkinek van télen cipője és ruhája, emiatt felváltva járnak iskolába. Sokan éheznek, és koldulásra kényszerülnek. Javaslati: jótékonyági akció, ruha, cipő.

Vass József válaszában kijelentette, hogy nincs tudomása a dolgról, a szülők nem fordultak hozzá panasszal vagy kérelemmel. Ha ilyen érkezne, szakembert küld ki és „...a legnagyobb készséggel állok segítségre...”. A korábbi bérvitára nem akar kitérni (a bányahatóság és a bányamunkások között), melyet éppen ő iparkodott elintézni.

Kéthly Anna viszontválaszában – egy logikai bukfenetet követően – elmondja, hogy az asszonyok két héttel felszólalása előtt elvitték a közigazgatási hatóságokhoz a gyermekeket, egyébként is, a sorozatos iskolamulasztások e nélkül is fel kellett volna, hogy hívják az illetékesek figyelmét. Különben is, ha nem tudták volna megtalálni a módját ezek az egyszerű emberek annak, hogy a népjóléti miniszterhez forduljanak, egy ellenzéki képviselő bejelentése bírhat kellő súllyal. Végezetül hangsúlyozza, hogy nem babérokat akar aratni, hanem megláttatni a gyermekek nyomorúságát, a discsőséget átengedi annak, aki „ezen a kérdésen gyökeresen segít”. [Szokatlan módon: „Helyeslés jobbfelől” (!)]

Kéthly a nyomor ecsetelésén túlmenőleg az ipari forradalom idejéből angol példára hivatkozik. (Nem mulasztja el megjegyezni, hogy Engels is írt a témáról.) Érdemes hosszabban idézni, amit a nyomor lehetséges *politikai következményeiről* mond.²⁸

„Mert az a gyermek, aki ilyen körülmények közt nő fel, nem tehet egyebet, abba beleégetődik az, hogy van itt egy osztály, amely minden kedvezményt megkap, amelynek jogában áll a gyermeket, már az anya mellett felnövő gyermeket is ilyen sorsba dönteni. Mi szociáldemokraták

is ennek a társadalmi rendnek megváltoztatására törek-
szünk és azt hiszem, hogy a társadalmi szolidarizmus is
megegyezik velünk abban, hogy nincs jogosultsága ennek
a társadalmi rendnek, ha az ilyen állapotot eltűri. *Mi azon-
ban az igazságosabb társadalmi rendre való áttérést vérontás nél-
kül, történelmi szükségszerűség alapján gondoljuk végre-
hajtani, mert ezzel az eljárással kitenyésztek ezeken a telepeken
...(közbeszólás)... a társadalmi rendnek gyűlölködő és minden-
re elszánt ellenségeit és beleneveli ezekbe az emberekbe azt, hogy
a bolsevistáknak van igazuk, akik azt állítják, hogy ezt a ka-
pitalista, monopolista társadalmat csak felfordulással, csak
vérengzéssel, csak fegyverrel lehet megdönteni.*"²⁹

Szavainak súlyt adnak azok a belügyminisztériu-
mi dokumentumok, amelyek a későbbiek folyamán a
pilisvörösvári bányavidéken folytatott kommunista agitáci-
óval kapcsolatban keletkeztek.³⁰

Térjünk még egyszer vissza a lakásügyre. 1938. március
30-án olvasták fel interpellációját, melyet ebben az ügyben
az összkormányhoz intézett.³¹ Ebben az ún. munkás-kisla-
kások építését sürgette, rámutatva arra a visszás helyzetre,
hogy a gyermekes munkáscsaládokat ritkán fogadják be
a magántulajdonú bérházakba, a kislakások bérlőitől két-
három havi bér biztosítékként való előzetes letételét köve-
telik. A kormány hajlandó-e a közületek lakásépítő tevé-
kenységét a maga eszközeivel (olcsó kölcsön, adókedvez-
mények) elősegíteni és a közeledő májusi lakbérnegyedre
tekintettel soron kívül megfontolni a kérdést?

Beszédében az újpesti statisztikára hivatkozik (a la-
kások 40%-a nem kielégítő, 20%-a alkalmatlan), azzal a
megjegyzéssel, hogy ez a tágabb környezetre is érvényes.
A diagnózishoz hozzátartozik még, hogy a munkabérnek
túl nagy hányadát kell az egészségtelen lakásokért lakbér
címén kifizetni (max. egyhatod helyett egynegyed v. har-
mad), a közületektől az állam jövedelmet vont el, amiért

egészségtelen, drágán fenntartható lakásokat adott. A bajok orvoslására tett javaslatai egyszerűek és könnyen érthetőek. Tervszerű állami lakásépítő programot javasol annak minden szociálpolitikai előnyével együtt, a kartellek megrendszabályozását, lakásépítő szövetkezeteket, ezek számára nyújtott olcsó kölcsönt és adókedvezményt. Ez – véleménye szerint – a magántőkét is serkentené. A beavatkozás sürgős, tekintettel a közeledő májusi lakbérnyegyedre, amikor „...tömegek kerülnek majd az utcára, vagy az egyik rossz lakásból a másik rossz lakásba”. Végül felhívja a figyelmet arra, hogy a gazdasági és politikai életben jelentkező bajok mögött szociális elégedetlenség áll, és ennek egyik jelentős része a lakáskérdés. Ekkor egy – véleményem szerint – igen figyelemreméltó megállapítást tesz, azt is mondhatnánk, jó értelemben elszólja magát: *„A kormány kötelessége, feladata, hivatása a rendcsinálás. Ennek egyik fontos eszköze a szociális jellegű lakásépítkezés megindítása.”* – Figyeljünk fel erre a szóra! Jól tudjuk, mit jelentett ez a szó a 20. századi diktatúrák szóhasználatában. És Kéthlynél? Többek között *„szociális jellegű lakásépítkezés megindítása”*...

*

(Kimerítő, teljes Kéthly Anna-életrajz még nem született, jelen írásban én sem vállalkozom rá. Mégis, a teljesség kedvéért nem árt, ha legalább életének főbb állomásait felidézzük.

1889. november 16-án született Budapesten kilencgyermekes munkáscsalád második gyermekeként.

1905-től dolgozik magántisztviselőként.

1913-tól szakszervezeti tag.

1917. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja és a Magyarországi Magántisztviselők Országos Szövetsége (MMOSZ) női tagozatának titkára.

- 1918-ban az „őszirózsás” forradalmat üdvözölte, a Tanácsköztársaságot elutasította.
- 1919 októberétől az MSZDP Központi Nőszervező Bizottságának tagja (1945–48 elnöke).
- 1920-tól az MMOSZ alelnöke (1939–44 főttkára, 1945– elnöke).
- 1922-től szociáldemokrata programmal a budai választókerület nemzetgyűlési képviselője. Parlamenti képviselőségét 1944. március (illegálisba vonul) – 1945. április szünettel 1948-ig megőrzi. (1922–1926, 1926–1931 budai, 1931–1935 szegedi, 1935–1939 budai, 1939–1944 észak-pesti vál. kerület. 1922-től az MSZDP országos vezetőségének tagja (–48) illetve a párt politikai bizottságának tagja (–48).
- 1925-től a II. Internacionálé Nemzetközi Nőbizottságának tagja, a Magyarországi Munkások Gyermekebarát Egyesületének elnöke és Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja (–35, 1945–48).
- 1945 után mint a legtekintélyesebb szociáldemokrata politikus küzd a kommunista pártba való beolvasztás ellen. A Magyar–Amerikai és a Magyar–Osztrák Társaság alelnöke (–48) több más szervezet tagja v. elnöke ill. társelnöke.
1948. Több társával együtt törvénytelen eszközökkel eltávolítják a szociáldemokrata pártból.
1950. június 9-én letartóztatják, és bírói ítélet nélkül fogva tartják.
1954. január 20-án életfogytiglani börtönre ítélik.
- 1954 novemberében – részben külföldi tiltakozás hatására – szabadon engedik, rendőri felügyelet mellett.
1956. október 31. az újjászervezett szociáldemokrata párt elnöke. November 1-jén Bécsbe utazik a Szocialista Internacionálé meghívására miniszterelnöki megbízatással. November 2-án – távollétében – a Nagy Im-

- re-kormány államminiszterévé nevezik ki. November 4-én Sopronból már nem tud visszatérni.
- 1956 novemberétől Magyarország törvényes képviselőjeként az ENSZ-ben, a sajtóban és egyéb fórumokon haláláig küzd a magyar ügyért. A Szabad Magyarország Nemzeti Képvisellete, a Szocialista Internacionálé és a Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének tagja.
1973. Fontos része volt az emigráns szociáldemokrata párt új programjának, a Szociáldemokrata Alternatívának kidolgozásában.
1976. szeptember 7-én meghal Blankenbergében.
1990. november 3-án hamvait magyar földre helyezik.)
(*Következő számunkban folytatjuk.*)

ZICHY MIHÁLY

Jegyzetek

- 1 Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában van Kéthly Anna emigrációs hagyatéka, illetve a Történeti Hivatalban vele kapcsolatban őrzött és másolatban a fondhoz csatolt iratokat.
- 2 Forrás: nemzetgyűlési (országgyűlési) képviselőházi napló ill. – ahol készült – az egyes ciklusok mutatói. Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK) jelz. 16.844 és 16.844a (mutatók). Ugyanezen forrás tanúsága szerint 1939-től felbukkan Kéthly Anna nevével kapcsolatban a „vezérszónok” kifejezés.
- 3 Interpellációkkal együtt.
- 4 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/396 (XVII) 82–84. l.
- 5 Érdekes kérdés, mióta jellemző ez a hivatkozási mód az európai civilizációra. Vajon csak ott-e és miért éppen ott?
- 6 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/404 [XXXIV] 517–520. l.
- 7 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/410 [XLV] 12–21. l.
- 8 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/413 [V] 223–229. l.
- 9 Ezt a tisztséget Hermann Miksa töltötte be 1926. 10. 15–1929. 08. 31 között. A beszéd 1929. február 6.-án hangzott el. Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/419 [XVII] 309–310. l.
- 10 Garami (Grünbaum) Ernő (1876–1935) MSZDP vezetőségi tag, 1918. ok.–1919. márc. kereskedelemügyi miniszter.

- 11 Kéthly nem mondja meg, hogy honnan vette a statisztikát, ill. milyen szerv végezte a felmérést.
- 12 1935. aug. 1-jétől iparügyi miniszter a Gömbös-kormányban, majd a Darányi-kormányban és az Imrédy-kormányban 1938. nov. 15-ig.
- 13 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/455 [VIII] 433–436. l.
- 14 1891/XIII.tc., ill. 1921 évi 94.537/K.M. rendelet
- 15 Feltehetőleg a fővárosi rendőrfőkapitányról van szó.
- 16 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/389 [VI] 310–311. l.
- 17 Hogy tényleg így volt-e, nehéz megítélni. Mindenesetre a szociáldemokratáknak nem a falu volt az erősségük, beleértve a falu ismeretét is. Később erre Kéthly felszólalásaiban látunk még példát.
- 18 Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter.
- 19 1919. november 24.–1920. március 15. miniszterelnök, az 1919. október 25-én alakult Keresztény Nemzeti egyesülés Pártjának egyik vezetője, 1920–28 képviselő, 1922–28 képviselőházi alelnök.
- 20 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/392 [XI] 387–392. l. A Willner és Schneller gomb- és fésűgyárban 1923. április 19-én bekövetkezett robbanásról van szó.
- 21 Ez az érvelés Kéthly részéről jellegzetesen baloldali, szoc. dem attitűd-ből ered. Természetesen a szakemberek jelenléte szükséges (ha már korábban nem voltak ott), de hogy kihangsúlyozottan nőket is kell bevenni, ez már nehezen érthető. Kéthly nőmozgalmi szerepéről lásd a bevezetőt. Nőmozgalmak keretében az emigrációban is szívesen szerepelt.
- 22 Meskó Zoltán (1883–1959) a szóban forgó időpontban az Egységes Párt tagja és alelnöke. Közbeszólása uo. 389. l.
- 23 Kihirdetve 1928. I. 1. A törvénybe iktatást a parlament 1925. márc. 5-i ülésén határozták el. Szövegét ld. Magyar törvénytár 1928 (kiadva Bp. 1929) V. tc. 230–247. L. Ugyanettől a szervezettől származó más határozatok (1919. Washington, 1920., Genua, 1921. és 1927. Genf) becikkelyezését ld. 1928. évi XV–XVIII és XXVI–XXXII. törvénycikkek.
- 24 Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/413 [VI] 396–402. l.
- 25 Ezen a ponton – látens módon – némi logikai ellentmondást fedezek fel a Kéthly által hangoztatott nézetek között. A baloldali nőmozgalomban egész életében részt vett, márpedig ez nem a nők otthonülésének reklámozásáról volt híres. A konkrét gyakorlati problémákhoz való hozzáállásában azonban – mint a fenti példa is mutatja – az emberiség szempontjai kerekedtek felül. Huszár Károly beszédére való hivatkozásában [Huszár Károly beszéde „az egyke elleni védekezés és a családi intézmény védelme” tárgyában – napirend előtt – 1927 nov. 11. uo. 323–332. l. Két idézet beszédéből: „A család bolszevizálása tulajdonképpen még csak nem is Leninnél kezdődött. Ez a modern feminista mozgalom balszárnya egyik részének agitációja következtében és bizonyos materialista írók befolyása alatt az egész társadalmat átjárta...” „Én ezt a problémát úgy látom, hogy a válságba került csa-

- ládi intézménynek felbomlása és válsága, az egykének terjedése... ha ez... azokban az arányokban és méretekben terjed, ez generációról generációra nagyobb lesz és megnyílik a nemzet sírja.”] Huszár adataiból kiindulva Kéthly más következtetésre jut: „Lehet azonban, hogy amikor a pusztuló családról, vagy ahogy mondják, a bosevizálódó családról van szó, amelyet olyan klasszikus tömörséggel a modern feminizmus bűnéül tudott be a képviselő úr, akkor csak... az úgynevezett pusztuló középosztályt értik, és hogy a munkáscsalád pusztulásán és feloszlásán más tényező munkálkodott közre, nem a szociáldemokrácia és nem a modern feminizmus, erről állandóan és csökönyösen megfélelkeznek.” Uo. Huszár és Kéthly beszédében – eltérő ideológiai felfogásuk ellenére – a *gyakorlati kérdések tekintetében sok a közös pont.*
- 26 Vö. az 1923. április 20-i felszólalásával. Már említettük az alapbeállítást, vagyis kénszernek tartotta a törvényalkotást („...ezek a szociálpolitikai alkotások... egy... Potemkin-faluhoz hasonlíthatók.”). A nő többszörös kizsákmányolása („...mint kenyérkereső, mint háztartást vezető és mint anya...”), az embertelen munkakörülmények („Nézzék meg egyszer a képviselő urak azokat a textilgyárakat, vegyészeti nagy gyárakat, izzólámpagyárakat, üveggyárakat, ahol fiatalkorú munkások, főleg nőmunkások a vegyészeti, üveg- és izzólámpagyárakban 40–50 fokos forróság mellett, textilgyárakban pedig négy szövészéknél egyszerre dolgozzák a maguk 8–10 sőt sokszor 12 óráját naponta.”) és más hasonlók nyilván létező „problémára”, valójában emberi tragédiákra utalnak. Nem szabad elfelejteni, hogy a munkáság kizsákmányolására nemcsak a baloldal világított rá. Elég, ha itt a „Rerum novarum” ill. a „Quadragesimo anno” kezdetű pápai enciklikákra, vagy a magyarországi keresztényszociális politikai irányzatra (pl. Giesswein Sándor tevékenységére) gondolunk.
- 27 1922. jún. 16-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter, ettől haláláig (1938. szept. 8.) népjóléti és munkaügyi miniszter.
- 28 Nem ez az egyetlen alkalom, amikor felhívta a figyelmet erre a veszélyre. Néhány héttel korábban, 1929. jan. 30-án a lakáshelyzettel kapcsolatban szintén Vass József népjóléti miniszterhez intézett interpellációjában a következőket mondta (Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/419 [XVII] 187. l.): „...hajlandó-e a miniszter úr lemondani arról, hogy itt szisztematikusan kitenyészék ennek a társadalmi rendnek ellenségeit legalább azzal, hogy megmenti otthonukat számukra.”
- 29 Kiemelés tőlem.
- 30 „...sikerült nekik 5 bányászt beszervezni, ezektől az ottani viszonyokról adatokat kértek és azokból helyi vonatkozású röpiratot adtak ki...” (5 bányászt elfogtak, és tőlük a szervezkedésre vonatkozó információt nyertek) (1932. febr. 18.) OL K 149 /PTI/ 651 f.2/1933–1–3144/2.sz. Valamint egy röplap (é. n) „Bányászttestvérek! Elvtársak! ... a szoc. dem. vezérek munkásarulók... 50% béremelés, 7 órás munkaidő...”

ingyenes lakás... proletárdiktatúra, III. Internacionálé, Szovjetunió megvédése..." uo. 6. sz.

- 31 A Darányi-kormány 1936. okt. 12.–1938. máj. 14. volt hivatalban. Kéthly Anna beszéde Nemzetgyűlési Napló OSZK 16.844/464 [XVII] 404–406. l. A probléma természetesen nem volt új keletű. Az 1933. jan. 3-i szoc. dem. gyűlések pl. a vas-és fémmunkások szövetségének helyiségében tartott gyűlés megállapította, hogy a magas lakbérek napról napra szaporodó kilakoltatásokhoz vezetnek, a kormány tétlen ill. a háztulajdonosok oldalán áll. Követelték a kilakoltatások azonnali megszüntetését, a lakás- és üzletbérek 30%-os csökkentését, a munkanélküliség tartamára lakbérfizetési moratóriumot, megfelelő számú olcsó szükséglakást (üres gyárak és laktanyák igénybevételével), gáz, villany, víz stb. árának csökkentését, valamint a kis családi házak adóterheinek leszállítását. Parlamenti és fővárosi frakciójuk juttassa el ezeket a megfelelő helyre, intézkedéseket sürgetve a továbbiak megelőzése érdekében. OL belügyi iratok K149 /PTI/ 651/2/1933–4–2055.